

Breim Bygdeutviklingslag

v/Reiel Felde

6826 Byrkjelo

Byrkjelo 26.03.2009

UTTALE TIL NVE FRÅ BREIM BYGDEUTVIKLINGSLAG OM UTBYGGING AV SANDALSFOSSEN OG TIMBRA I BREIM I GLOPPEN KOMMUNE

Breim Bygdeutviklingslag støttar Gloppen kommune og fylkesutvalet i at den omsøkte utbygginga av Timbra og Sandalsfossen ut frå ei samla vurdering av allmenne interesser er miljømessig forsvarleg og tilrådeleg.

Vi legg særleg vekt på følgjande:

- rein fornybar energi i tråd med nasjonale målsetjingar
- nyttar kultur-og naturgrunnlaget på ein aktiv og berekraftig måte og med fokus på ei balansert utvikling mellom bruk og vern
- styrkjer næringsgrunnlaget til utbyggjarane og gjev inntekter og positive ringverknader også for bygda, kommunen og fylket
- utbygginga blir støtta av Gloppen kommune og fylkesutvalet som er dei demokratisk valde organa med det overordna samla samfunnsansvaret, i motsetning til meir tilfeldige sektor- og enkeltinteresser
- er skånsam og lite synleg, lite eller ingen konflikt med natur, kultur- og verneverdiar
- utbygginga er gunstig ut frå prinsippa om universell utforming og tilgjenge til natur- og kulturlandskap for alle grupper, ikkje berre den fysiske eliten
- tillitserklæring til ei grend med brukarar som har vist stort forvaltaransvar i eit verdfullt natur-og kulturlandskap slik at dei blir i stand til å utøve dette avgjerande forvaltaransvaret også i framtida
- utbygging gjer det lettare å bevare verneverdiane og unngå tilstandane i Geiranger og Nærøyfjorden. Det har ”alle” i årevis vore samde om verdsarvkvalitetane og ynskt ta vare på dei. Medan det som faktisk skjer er at kulturlandskapet gror att og verneverdiane forvitrar av di bruksnedlegginga og reduksjonen i dyretal er komen for langt. I Geiranger og Nærøyfjorden er det usikkert om utviklinga kan snuast uansett offentlege økonomiske ekstramidlar. Dette må unngåast i Sandalen/Svartebotn-området!

Bakgrunn for uttale

Breim Bygdeutviklingslag (BB) vart skipa i 2004 som ei overbygning over lag og organisasjoner i bygda og var i 2005-2008 med i fylkesmannen sitt 3-årige bygdeutviklingsprogram ut frå prosjektsøknad med "Naturbasert reiseliv for alle. Utvikling av ei nasjonal merkevare" som hovudmål.

Vi legg i vår modell for utvikling av "nasjonal merkevare" vekt på geoturisme og berekraft, som er hovudprofilane i norsk internasjonal reiselivssatsing.

<http://www.innovasjonnorge.no/Satsinger/Reiseliv/Geoturisme/>

Med "alle" vektlegg vi at også natur- og kulturlandskapet skal omfattast av prinsippet om universell tilrettelegging, vere tilgjengelege for alle.

Vi har vore og er samde i Gloppen kommune og fylkesutvalet sitt syn om at ei moderat utbygging er miljømessig forsvarleg og tilrådeleg, og har difor til no ikkje kome med separat uttale.

Vi registrerte imidlertid rett før jul , NRK 17.12.2008, at fylkesmiljøvernensjefen meinte eit utbygging "heilt klart" måtte frårådast, på grunn av den var "*i konflikt med allmenne interesser, det vil seie naturinteresser, friluftsinteresser, landskapsinteresser og geologiske interesser*"

http://nrk.no/nyheter/distrikt/nrk_sogn_og_fjordane/1.6356825

Eit nærmare studium viser at fylkesmannen si miljøvernavdeling i uttalen ikkje har gjort faglege drøftingar som støttar ein så bastant konklusjon når det gjeld "allmenne interesser", i den vide tydinga ein må kunne forvente av eit forvaltningsorgan.

Når det gjeld friluftslivsverdiar nøyer fylkesmannen seg i stor grad med å vise til Sogn og Fjordane turlag si utgreiing. Turlaget si uttale inneheld fleire grunnleggande mistydingar og fagleg manglar (sjå nærmere nedanfor).

Desse organisasjonane hadde fått utvida høyringsfristen. Då må og BB som ivaretakar av dei "allmenne interessene" til lokalsamfunnet kunne kome med kommentarar til desse uttalene i etterkant når nye moment og andre vurderingar enn dei som ligg i konsesjonssøknaden er komne inn. I og med at saka så vidt vi kjenner til ikkje blir tatt opp til realitetshandsaming i NVE før etter synfaring våren 2009, reknar vi difor med at våre synspunkt nedanfor blir vurdert på lik linje med andre høyringsuttaler i den endelege sakhandsamingsprosessen i NVE.

Miljøvernavdelinga og turlaget sine uttaler er tydeleg religiøst-filosofisk prega både når det gjeld det som er tatt med og det som av ideologiske grunnar er utelate. Det er sjølsagt heilt legitimt: Vi har registrert at miljøvernminister Erik Solheim i samband med debatten om vern av Trillomarka uttala at "...det er viktig at debatten og politikken ikke bare blir teknisk, ikke bare dreier seg om kvoter og teknologi, men også om den religiøse og filosofiske dimensjonen i å ta vare på naturen". (Aftenposten 13.01.2008; <http://www.aftenposten.no/klima/article2193525.ece>).

Vi har gjort eit forsök på både å kommentere faktiske "denne-sidige" og meir abstrakte "andre-sidige" aspekt ved desse kraftutbyggingane. Sjølsagt ei umogeleg oppgåve å gjere fullgodt utan å sprengje alle normale rammer for ein uttale - berre det å prøve å ta opp både dei reint faktiske konkrete aspekta og dei meir religiøst-filosofisk gjer vår uttale lang.

Som det går fram nedanfor har vi prøvd å bøte på dette ved omfattande bruk av sitat, lenker og litteraturreferansar, slik at i alle fall våre hovudsynspunkt blir tilstrekkeleg klårgjort og dokumentert. .

Reint tekniske utbyggingsdetaljar går vi i liten grad inn på sidan det prinsipielle er korvidt ein i det heile skal gje løyve til utbygging, og på kva grunnlag.

Natur som permanens eller kontinuitet? Ulike ideologiske grunnhaldningar

a) Miljøvernavdelinga og turlaget som døme på permanens

SUM (Senter for miljø og utviling ved UiO) gjer i boka Miljøkonflikter Om bruk og vern av naturessurser (2001) greie for si forsking på området. Religionsforskaren Tarjei Rønnnow analyserer i sitt bidrag Kallet frå villmarken den moderne miljødebatten som liknande ein religiøs strid, med skarpe og radikale skilje mellom ”naturen”, ”villmarka”. ”det überørte”, det ”heilage” eller ”andre” som dannar eit mystifisert og tabubelagt radikalt skilje til den menneskeleg sfären og daglelivet.

Vi tek med ei side frå denne artikkelen som høver godt som forståingsramme for uttalen til miljøavdelinga og turlaget:

Verdien av villmark er derfor av en karakter som kan bli borte hvis mennesket rører ved den. Vi kan si at den uttrykker *der ganz andere* – en størrelse som ikke uten videre er kompatibel med den menneskelige sfære. Den er «*set apart and forbidden*» som Durkheim (1954) uttrykker det; mystifisert, tabubelagt og beskyttet av strenge regler. Villmarken representerer derfor, vil jeg hevde, en realisering av forestillingen om evigheten; det autentiske, egentlige og «virkelige». I den ville naturen eksisterer en egen «hellig tid» som ubrukt forbinder vår verden med dens opphav. Det har ingen betydning at skogen Elliot går i, reelt sett endrer seg hele tiden og derfor i fysisk forstand ikke er verken gammel eller «autentisk». Det er villmarken som landskap, interpretasjon og symbol som formidler denne kausale forbindelsen. Villmarkens funksjon som kulturell verdibank har form av et frosset fortidslandskap, kan vi si, der mennesket og dets moderne virkelighet ikke kan synes. De verdier dette landskapet uttrykker, er ikke forenelige med måten moderne mennesker opplever sin egen kultur på. Tvert imot fremstår det menneskelige som urent, farlig og skyldig; og den menneskelige berøring forurensar og «ødelegger» landskapet. «Hated til det artificielle,» som Ferry (1996) skriver, «er et hat til det menneskelige som sådant.»

Permanens eller kontinuitet?

«I løpet av de siste tiårene har en ny myte blitt skapt i den vestlige sivilisasjonen; myten om et balansert og harmonisk økosystem.» Dette skriver Colleen Clements (1995:215) i en artikkel om miljøetikk kalt «*Stasis the unnatural value*». Det går et grunnleggende skille, mener Clements, mellom de fortellinger som karakteriserer virkeligheten som permanens og de som karakteriserer den som kontinuitet. I sin populære (uvitenskapelige) utgave er økologien blitt en fortelling om permanens eller «*stasis*», der naturen forestilles som et delikat balansert system av forbindelser som det er av overordnet viktighet å ikke forrykke eller ødelegge. I denne fortellingen har mennesket, som vi vet, ingen plass annet enn som inntrenger.

Men det er endring og utvikling, og ikke permanens som preger alt liv og alle naturlige systemer. *Stasis* er ikke en permanent situasjon for noen komponent i universet, skriver Clements – det er en situasjon som må opprettholdes gjennom kontinuerlige justeringer og evalueringer, en kontrollert og regulert tilstand. Vi kan derfor si at spørsmålet om hvorvidt endring eller utvikling i naturen fortolkes som naturlig eller unaturlig er avhengig av hvorvidt mennesket på noen måte kan sies å ha vært en del av

Uttalene til miljøvernnavdelinga og turlaget er nett uttrykk for ”permanens”: dersom ein unngår menneskelege inngrep - som veg til støylen og utbygging av fossen - vil naturverdiane bevarast. Turlaget legg ved omtale av støylene som ”permanens”, ”frose fortidslandskap” av stor verdi - og argumenterer sterkt mot den vegen til støylen som er avgjerande for vedlikehaldet av støylsmiljøet som noko øydeleggande ulovleg. Miljøvernnavdelinga skriv at ”*den bygde stølsvegen har ført til at godt som heile kjernen med villmarksprega natur i dette området er gått tapt*”, utan nærmere forklaring.

Som kontrast til dette kan vi sjå på

b) Støylsprosjekt og støylshandbok som døme på kontinuitet

Som døme på verkelegheita – kontinuitet, endringa og utvikling – legg vi ved (vedlegg 1) nokre få sider av prosjektrapport og støylshandbok (1998), resultat av eit prosjekt starta tidleg på 1990-talet. Jordbruksjef i Gloppen, Torgny Ueland, var prosjektleiar i samarbeid med referanse- og styringsgruppe og etatar på kommune- og fylkesnivå.

Prosjektbakgrunnen aukande interesse for ta i bruk att støylene både næringsmessig og for å halde dette spesielle kulturlandskapet i hevd – eit kulturlandskap som i tusenvis av år har vore ein sjølsagt del av garden:

BAKGRUNN FOR STØLSOMRÅDA

I Gulatingslova, nedskriven på ca 1100 talet og den seinare landslova, var det sagt at støylene skulle vere som dei hadde vore frå gamal tid. Stølen var ein sjølvsagt del av garden. Ja, var ikkje dyra flytta ut or heimehagen og var på stølen eit par månadar, måtte dyreeigaren betale bot.

Stølen med dei ulike hus og området omkring har alltid vore ein del av gardsbruket og er dermed ein viktig del av landbruket sitt kulturlandskap.

Støylshandboka slår fast at veg i stølsområda er nødvendig både for næringsutvikling, vedlikehald og friluftsliv, men at det må takast omsyn. Det blir nemnt at ”Alternativ for traktorveg kan vere ei viss drenering av vassjuke parti og utjamning for traktorhjul”. Dette er og den løysinga grunneigarane har valt i den øvre myrlende delen av vegen til Fossheimsstøylen, og vegen er avslutta slik at den ikkje blir synleg frå stølsvollen.

Vi er kjent med at kommunen har funne att det feilarkiverte brevet med løyving til bygging av denne traktorvegen, slik at skuldingane om at grunneigarane hadde gjort noko ulovleg no er gravlagde.

Men i og med at fylkesmannen si landbruksavdeling var med både i styrings-og referansegruppa (i sistnemnde med noverande landbruksdirektør Christian Rekkedal) og fylkeskommunen sin kulturseksjon var med i styringsgruppa for prosjektet hadde vi forventa kjennskap både til prosjektet og støylshandboka også hjå fylkesmannen si miljøvernnavdeling.

Ueland sine internett-artiklar som turlaget legg ved er såleis døme på korleis ein systematisk samlar kunnskap om kultur- og naturhistorie for å gjennomføre nødvendige endringsprosessar samstundes

som ein tek vare på kontinuiteten med fortida – og kan ikke brukast som argument for permanens – argument å hindre utbygging av veg til stølane.

Naturen for alle ? Kva permanens-tilhengarane ikkje drøftar

Sogelaget. *Historiske Reed* vaks ut av arbeidet med turar og natur- og kulturinformasjon i BB. Dei har under utarbeiding (pr feb.2009) ein søknad til fylket om løyvingar til istandsetjing av kulturvegane i bygda som vi siterer litt frå:

”Mange av dei eldre vegane finn vi som idylliske trasear i stille fin natur. Dei kan nyttast til praktiske føremål framleis og dei kan bli flotte trimløyper. Men der trengs istandsetting eller rydding mange stader. ...Den gamle kjerrevegen mellom Bjørnereim og Sandal over Torheim, vart sett i stand av lokale krefter for om lag 15 år sidan og er i dag ein flott turveg og kultursti. Det er sterkt ønskje om at det vert fleire slike. Eigentleg treng alle tettstader og grender turvegar slik at alle kan trimme i kulturlandskap utan å måtte bruke bil for å kome seg dit, dette gjeld særleg dei heilt unge, dei eldre, foreldre med småborn og dei som er rørslehemma. Ein stor del av folkesetnaden har ikkje høve til å nyttie seg av meir krevjande natur så som høgfjell, sjø og elvar”

Det kan nemnast at i spissen for dei lokale kreftene som restaurerte den gamle kjerrevegen til ein flott turveg og kultursti sto kraftutbyggarane i Sandal

Det er openert at veg til støylen gjev særleg dei heilt unge, eldre, barnefamiliar og rørslehemma betre høve til ”toppturar”. Fylkesmiljøvernetaten og turlaget som er mot fordi det øydelegg deira ”villmarksoppleveling”. Vi reagerer på at dei og andre som påberopar seg friluftslivsinteresser og kompetanse ikkje drøftar korvidt veg- og kraftutbyggingsprosjekt kan brukast til å skape vinn-vinn løysingar som desse gruppene treng.

Breim Bygdeutviklingslag fremja i samband med ei kraftutbyggingssak i 2007 (Førde i Jølster, ved sørenden av Breimsvatnet) nokre prinsipielle grunngjevingar som er relevante også i denne saka (vedlegg 2). Vi skal deretter vidareutvikle synspunkta våre i høve utbyggingsframlegga i Sandalen:

2008: Rettsleg vern mot den diskriminering fysisk utestenging fører til

BB konstaterer at det prinsipielle synet vi gav uttrykk for i 2007 (vedlegg 2), er fullt ut i samsvar med prinsippa i den nye diskriminerings- og tilgjengelighetslova som vart lagt fram i 2008 der det ved framlegginga 04.04.2008 vart sagt at:

- Norge blir et foregangsland i Norden

Regjeringen fremmet fredag forslag til ny diskriminerings- og tilgjengelighetslov som forbryr diskriminering av personer med nedsatt funksjonsevne. Loven skal gjelde på alle samfunnsområder, også i arbeidslivet, og gjør Norge til et foregangsland i Norden.

Samtidig innføres et diskrimineringsvern knyttet til manglende tilgjengelighet. Fra nyttår godtas ingen diskriminering av funksjonshemmede. For eksempel skal alle nye butikker, busser, trikker og tog skal ha universell utforming med tilgjengelighet for alle.

- Et rettslig vern mot den diskriminering fysisk utestengelse fører til, vil sette en standard for diskrimineringsvern for personer med nedsatt funksjonsevne. Det vil bringe vernet opp på samme nivå

som for andre diskrimineringsgrunnlag, som kjønn, etnisitet og religion, uttaler barne- og likestillingsminister Anniken Huitfeldt.

<http://www.universell-utforming.miljø.no/artikkel.shtml?id=776>

Kvifor drøftar ikkje fylkesmiljøvernavdelinga og turlaget korleis desse prinsippa skal verkeleggjerast i naturbruksamanheng? Kvifor ingen tankar om kva tilleggsmuligheter bygging av støls- og kraftvegar kan gje i høve til politisk prioriterte samfunnsmål som naturen for alle og universell utforming? Rasjonelt sett uforklarleg!

Framleis hestedrosjer og bryggerigampar i norsk tettstader og byar?

Berekningar frå rundt 1915 då hestetalet var på sitt høgaste, tyda på at rundt femteparten av alt beite- og kornareal i verda gjekk med til desse nødvendige trekkdyra. Overgang til ”maskinhestar” med fossilt brennstoff har såleis frigjort store areal til matproduksjon (Smedshaug 2008:153).

I byar og tettstader har ein som sjølsagt ting gjort nødvendige veg- og infrastrukturendringar pga overgangen frå hest til traktor og bil. Som nemnt ovanfor har gard og støy gjennom tusenvis av år vore siamesiske tvillingar, og det er rasjonelt uforståeleg at det å gjere nødvendige endringar i vegutforminga, ”blodåra” mellom dei, skal utlyse ein slik irrasjonell motvilje frå miljøvernmarar.

- Uforståeleg når ein les artikkelen *Villmarka i bymarka (Park&anlegg 01.07)*

http://www.skogoglandskap.no/filearchive/villmarka_i_bymarka.pdf Artikkelen vurderer ein amerikansk planleggingsmetode for korleis ein på ein best mogeleg måte skal bevare og skape gode areal for alle sportsaktivitetar, all bruk og alle opplevingar innan friluftslivet? Dvs likestilling mellom dei som vil gå tur med matpakke og termos og dei som vil køyre bil Den tradisjonelle norske friluftslivet blir beskrive slik:

Det tradisjonelle friluftslivet

Befestet i allemannsretten er alle velkommen til utmarka, for naturopplevelse og høsting av bær og sopp. Det som ofte benevnes som det tradisjonelle friluftslivet, står fortsatt sterkt i Norge. Dette innebærer en enkel og skånsom bruk av naturen. Tilretteleggingen holdes på et lavt nivå eller er diskré og naturvennlig anlagt. Det er også en tradisjon for blandet trafikk på arealene. Når man går en tur i skogen, kan man møte folk med barnevogn, ridende, terrengsyklister og biler. Dette betyr at man er vant til å ta hensyn til hverandre og akseptere hverandres bruk av utmarka. Vi kan si at det utvikles normer for god eller akseptabel atferd. Men det er tegn

I bymarka er det altså tradisjon med blanda trafikk på areala. Det er god og akseptabel åtferd å akseptere å møte folk både med barnevogn, ridande, terrengsyklistar - og bilar.

I distrikta har ein ikkje Park&anleggs-etat som kan tilrettelegge denne type vegar, men avheng av at eksisterande næringsretta vegnett (skog, støyls, kraftutbyggingsvegar osv) også kan nyttast til alle typar friluftsaktivitetar for alle grupper. Kvifor då slik motstand?

-Uforståelig når ein les forskningsgjennomgangen i artikkelen "[Skogsvegar – noe meir enn skogbruk?](http://www.skogoglandskap.no/filearchive/skogsviten-02-2007-15.pdf)" <http://www.skogoglandskap.no/filearchive/skogsviten-02-2007-15.pdf> der brukarundersøkinga syner at:

På berrmark viser alle undersøkelser at majoriteten av turfolket benytter stier og veger. Haakenstad (1972, 1975) fant fra Nordmarka utenfor Oslo at de fleste gikk på stier (67%), noen på veg (31%), mens de som ferdes utenom stier og veger bare utgjorde 1–4%. I områder med liten vegetasjon kunne opptil 30 % av friluftslivet benytte områder utenom veger og stier (Aasetre 1992, Aasetre 1993a). Mange av dem som gikk utenfor stier og veger, søkte kvaliteter man ikke fant langs vegene, i første rekke knyttet til høstningsaktiviteter som jakt, fiske, sopp- og bærplukking, men også mer urørte og stille områder. Bruken av veger kontra stier kunne variere gjennom barmarksesongen. Om høsten ble stiene brukt mer flittig i forbindelse med bær- og sopplukking. På forsommelen ble vegene brukt mer på grunn av vårløsning og fuktig skogsmark (Haakenstad 1975).

Når ein les uttaler frå miljøvernhalde med massive protestar mot vegbygging i marka, er det greitt å merke seg at berre 1-4% går utanom stiar og vega – og då hovudsakleg av haustingsårsaker – om dei har alternativ. Og at vegane sjølsagt aukar tilgjengelegheta vår og haust når ver og føre gjer terrenget lite innbydande. Det ser ein og av brukarundersøkingar som framhevar at vegar er spesielt viktige for eldre, rørslehemma og familie med barnevogn:

De fleste går en tur, alene eller med venner og familie, og benytter seg av vegene. Blant de som går tur eller spaserer, er det brukergrupper som er avhengige av eller sterkt begunstiget av veg, som for eksempel eldre, bevegelseshemmede og familie med barnevogn. For enkelte aktiviteter er vegen en viktig forutsetning for aktiviteten, slik som landevegssykling, riding og trening. Skiløypene følger ofte skogsbilvegene. Likeledes benytter destinasjonsrettede aktiviteter vegen for å komme seg raskest og lettest frem til målet. Dette gjelder for eksempel folk som ønsker å bade, padle kano, fiske, jakte eller som ønsker å komme seg til en hytte, et idrettsanlegg eller andre typer anlegg med tilrettelegging. Dette viser helt klart at det er mange brukere av skog som ønsker eller er begunstiget av å bruke skogsvegen i sitt friluftsliv.

Det er få undersøkingar frå Vestlandet og Nord-Noreg, men "**Terrengholdene på Vestlandet tilsier at tilgjengeligheten til skog og utmarksarealer øker sterkt ved at vegnett blir utbygd**"

Forskarane peikar på eit misforhold mellom samfunnsnytte og verdi for den enkelte grunneigar:

Av det totale antallet skogbesøk på 200 millioner i Norge, kan vi anta at om lag halvparten av disse, altså 100 millioner, benytter skogsveger til deler av skogbesøket eller i løpet av hele skogbesøket. Verdien er lite realiserbar for skogeier, som oftest må hente inntekter fra denne ressursen gjennom indirekte salg av varer og tjenester. For samfunnet representerer skogbesøkene en stor verdi som vi ikke skal driste oss til å anslå her. I tillegg kommer eventuelle helseeffekter og besparelser for samfunnet som følge av fysisk aktivitet og gode opplevelser.

-uforståelig difor at fylkesmiljøvernsjefen kan skrive i si drøfting av utbygging i Sandalen at "den bygde stølsvegen har ført til at godt som heile kjernen med villmarksprega natur i dette området er gått tapt", - utan i det heile å diskutere desse forskningsmessig dokumenterte fordelane ved bygging av stølsveg i høve til allmenne interesser og vedtekne politiske og forvaltningsmessige mål om universell utforming og tilgjenge for alle som vi har gjort greie for ovafor

- Og ikkje haldbart som argument mot skånsam kraftutbygging !

Friluftsliv som permanens – den blå tidsballongen og kontinuitetsnåla

- Det uforståelege ovafor blir sjølsagt enkelt forståelig om ein aksepterer Rønnow sin teori om det religiøse aspektet ved bruk av natur og permanens-tenkinga som del av dette.

Fylkesmiljøetaten og turlaget har ei rekke ulike dokumentasjonar av dei positive natur-og friluftslivsaspekta i Sandalen/Svartebotn-området, slik at det i først omgang kan vere lett å oversjå at det er i røynda er snakk om beskriving av ein permanens, eit frose augneblenksbilete. **Med ein gong ein byrjar stille spørsmål av kontinuitetstypen; korleis har neverande positive tilstand blitt til, kva endringsprosessar er i gang, korleis vil ein ny tilstand bli om nokre år om neverande utvikling held fram, kva tiltak som må setjast inn for å bevare den positive no-tilstaden**

- Då blir kontinuitetsspørsmåla til ei tidsnål som stokk hol på den blå permanensballongen

Vi ser at fylkesmiljøverneta og turlaget framstiller seg som forstårarar, fortolkarar og forsvarar av desse positive verdiane. Som forsvarar av immaterielle, ”heilage” naturverdiar mot mennesketypen *grunneigarar/utbyggjarar* som trugar natur-og friluftsverdiane gjennom kunnskapsløyse og einsidig fokus på materiell vinning,

Som forsvarar av villreinen, som vel meir enn nokon annan dyreart er del av villmarksdiskursen:

Reinen som truga villmarkssymbol

Det er greitt nok å ha ein religiøs fascinasjon eller ynskje å vere biodiversitetens kvite riddar på vegne av villreinen, ansvarsarten, urtidssymbolet, dyret som fylgte iskanten for 12.000 år sidan og lokka dei første nordmennene etter seg

Men det er sørgeleg at det uttarar til konspiratorisk mistenkelegjering av utbyggjarane slik det no står i turlaget sitt hovudskriv pkt 3.6 :

3.6 Flora og fauna: Her er ikkje dyrelivet nemnt med eitt ord. Det finn vi sterkt kritikkverdig. Og at Villreinområde 16, Svartebotnen, så vidt vi kan sjå ikkje er nemnd med eitt ord nokon stad i konsesjonssøknaden, finn vi direkte oppsiktsvekkande! Villrein er ei spesiell norsk ansvarsart i Europa. Av dei opplysningane vi har funne, ser det ut som at villreinen i Svartebotnen er sterkt trua. Etter at det vart skote 21 dyr i 2004 og 20 dyr i 2005, vart all jakt stoppa i 2006 fordi storleiken på stammen var så liten. Sjå følgjande link som fortel om dette:

<http://arkiv.nettavisen.no/Nyhet/153262/Dropper+reinsdyrjakta.html>

Heller ikkje i 2007 vart det jakta, truleg av same grunn. Om det er jakt i 2008, veit vi ikkje, men vi veit at ein eller fleire av utbyggjarane har fullt kjennskap til dette! Det er heilt klårt at for villreinen vil ei kraftutbygging vere negativ, i alle fall i anleggsperioden. I kva grad støyen frå ein kraftstasjon er negativ for villrein, veit vi for lite om, men vi går ut frå at folk i NVE har kunnskap om det. Vi har sikre opplysningar om at den aktuelle villreinstammen ferdast i influensområda til både Sandalsfossen og Timbra kraftverk. Vi ber NVE krevje at fagfolk vurderer konsekvensane for villreinen for dei 2 aktuelle utbyggingane!

Turlaget trur tydelegvis det er snakk om ein opphaveleg villreinstamme. Hadde dei derimot sett litt på kartet på villreinportalen dei lenker til ville dei sett at villreinstammene i våre område stammar frå utsett tamrein.

<http://www.villreinen.no/Villreinr%C3%A5det/index.htm>

Nåja, det er kanskje for mykje å forvente av turlaget når vi ser at også naturmangfaldsutvalet (NOU 2004:28) ser ut til å tru av alle dagens villreinområde er fragmenterte deler av tidlegare store samanhengande villreinområde:

Et klassisk eksempel på konsekvenser av fragmentering er den endringen som har funnet sted i villreinens (Rangifer tarandus) livsbetingelser. Fragmentering som følge av vei-, jernbane- og vannkraftutbygging har medført at vi i dag har 23 administrative villreinområder i Norge....Fangstanlegg mv. viser at det opprinnelig var i høyden tre sammenhengende funksjonsområder for villrein i Norge.

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/md/dok/NOU-er/2004/nou-2004-28/8.html?id=388899>

I alle fall for dei to neverande villreinområda i Gloppen er det uhistorisk å framstille menneska einsidig som hovudtrugsmål for reinen. Kommunesoga (Aaland 1937:251) fortel at ein i Gloppen tok til med reinsdyrhald kring 1850 etter føredøme frå dei indre bygdene i Sogn og Hardanger. ”Men freistnaden hadde vanheppa med seg. Reinen drog etter seg gråbein, som drap eller jagde reinsdyri på vidotti, og ein laut difor gjeva upp reindyrhaldet” Og då ”kvarv gråbeinen burt”.

- Og før og rundt 1850 kan vel ingen påstå at veg, jarnbane- og vasskraftutbygginga hadde noko å seie?

Hadde turlaget også gitt seg tid til å sjå meir på artiklane i nettstaden geoatlas dei også lenkar til ville dei fått svar på spørsmålet om villreinjaka 2008 mm, som at:

.....Etter to år utan jakt, er det no bestemt at villreinstammen i Svartebotnen har blitt så stor at det er forsvarleg å ta ut nokre av dyra.

Kalvar

Vi ønskjer at flokken skal ligge stabilt på kring 50-60 vinterdyr. Dei siste to åra har vi ikkje opna for jakt, då kalvetalet har vore lågt. I år er det kring 20 kalvar, og med ein flokk på totalt om lag 85 dyr, har vi bestemt at vi skal dele ut 17 fellingsløyve, fortel Reidar Sandal.

Litt historikk

Sandal er mellom dei som føl godt med på reinflokkens etablert i Svartebotnen i 1975. Den gongen vart det kjøpt inn og sett ut 25 dyr. Av avlsmessige årsaker har flokken ved nokre høve blitt supplert med nokre få bukkar sidan. Det er ein liten, sårbar flokk, og det er viktig ikkje å ta ut for mange dyr om kalvetalet ikkje er for stort, seier Sandal.

http://www.geoatlas.no/admin/templates/showitem.aspx?article_id=7682&lang=nn

Noverande villreinflokk er utsett i 1975 ut frå grunneigarinteresse og blir difor forsvarleg forvalta som det går fram av artikkelen som opphaveleg stod i lokalavisa Firda Tidend. Leiar Reidar Sandal i villreinområdet er ein av utbyggjarane i Sandalen, og held altså på ingen måte noko løynt

- Når han berre blir spurt.....
- Og hadde utbyggaren blitt spurt om kva turlaget kunne gjere for villreinen ville han fått til svar at eit hovudproblem er turlagsfolk som uroar reinen i kalvingsområda i kalvingstida, og at dei burde legge om turprogrammet for å unngå det...
- Men i fylge forskninga er vel turlaget typisk i så måte ”...ulike typer rekreasjonsbruk forstyrre reindrifta betydelig mer enn det utenforstående forestiller seg”
<http://www.forskning.no/Artikler/2007/juni/1182859832.78>

Naturmangfaldutvalet har ei elende-beskriving av villreinen i dag:

...Faktorer innen villreinforvaltningen har forsterket tendensen til overpopulasjon. Dels har usikkerhet omkring bestandstall ført til fastsettelse av for lave fellingskvoter, dels har andelen av hunndyr vært for høy og dels har fellingsprosentene vært for lave. Fragmenterings- og fortrengningsprosessene fortsetter, og dagens bestandsforvaltning baseres derfor på nedbygging av bestandene for å forebygge overbeiting. For villrein vil en fortsatt fragmentering kunne få genetiske konsekvenser på lengre sikt.

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/md/dok/NOU-er/2004/nou-2004-28/8.html?id=388899>

I høve til dette må ein vel som dokumentert ovanfor kunne hevda at grunneigarane i Svartebotnområdet driv ei mørnstergyldig forvaltning av villreinstammen!

I motsetning til turlaget har BB difor full tillit til at utbyggjarane kan og vil ta fullgoda omsyn til reinen.

Fiske, friluftshytter og bruar

Det er ikkje konflikt med fiskeinteresser i utbyggingsområdet, noko alle som har uttala seg med unntak av turlaget, har fått med seg. Vi kommenter difor ikkje dette punktet nærare.

Ut frå definisjonen av utbyggjarane som trugsmålet er det sjølsagt at grunneigarane sine innsats for natur og friluftsliv blir usynleggjort, nedvurdert, mistenkeleggjort – medvite eller umedvite. Vi ser t.d. at turlaget framhevar offentleg innsats (kommunen og SMIL-midlar) i sbd med ny bru og do i Svartebotnen, og nemner Jeger og fisk, dvs den frivillede organisasjonen, i sbd med dei opne hyttene der.

Men det går fram av vedlagde søknad om SMIL-midlar til do og bru (*vedlegg 3*) er det grunneigarane – i denne samanheng som medlemmer av sankelag og fiskelag i fjellsona – som står for det praktiske arbeidet. Do og bru er bygt på dugnad nede i Sandalen og så floge opp. Bygdeutviklingslag og kommune yter kun noko pengar. Likeins er det grunneigarane som eig og vedlikeheld hyttene i Svartebotnen som er til leige for alle og svært populære.

Les ein stølshistoria (Råd 1997:92-99) ser ein at skogsgrensa har gått oppover; det er meir arbeid med ryddig og merking som turlagsfolk nyt som sjølsagt. Dei eldre informantane rosar og ”dei unge brukarane” fordi dei har bygt betre bruar opp til støylen, og vedlikeheld gamle støylshus, fjøsar og kulturlandskap. Alt dette ting som er lett å oversjå og ta som sjølsagt – til den dagen ingen gjer det.....

- Men igjen lett å forstå at i kampen for permanens blir det utløyst psykologiske mekanismer som hindrar erkjenning av og leiting etter positive trekk ved dei som går inn for endring av ”det heilage”.

Vi ser liknande psykologiske mekanismer i sbd med turlaget sin omtale av dei økonomiske grunnane for kraftutbygging:

Bondeøkonomien –trugsmål mot det biologiske og kulturelle mangfaldet?

Vi ser at turlaget i sin uttale meiner at den eine kraftutbygginga som er gjort i Sandalen må vere nok, bøndene tener rikeleg til deira behov på den. Ja faktisk meiner turlaget at fleire utbyggingar kan vere negativt for gardsdrift og busetjing!:

"Med dei noverande og sannsynlege framtidige kraftprisane gir dette kraftverket årlege millioninntekter. Dette er ganske sikkert positivt for gardsbruka og busetjinga. Men om enda større millioninntekter frå fleire utbyggingar vil styrke denne effekten, stiller vi oss tvilande til, kanskje blir det motsett?"

Dette er feil av mange grunnar: For det første ligg deler av denne utbygginga på utskift innmark som gjer at kraftinntekta blir svært skeiv i høve til alle brukna sine totale inn- og utmarksrettar. Dei to omsøkte utbyggingane har andre eigardelingar. Difor er det kun samla gjennom alle tre utbyggingane at dei 11 brukna på Sandal og Fossheim vil få kraftinntekter i høve til ressursgrunnlaget elles og dermed høve like høve til næringsmessig utvikling av gardane som føresetnad for oppretthalting av busetjing – og ivaretakinga av natur- og kulturlandskapet.

Stølsprosjektet som føredøme – forsterka fokus på utmarksutnytting på 2000-talet:

Går ein til den verkeleg verda og utviklinga siste åra er følgjande klart:

Med stølsprosjektet og støylshandboka var Gloppe og Sogn og Fj i førekant av utviklinga. I førekant med strategi for nødvendige endringar for auke næringsmessig utnytting av utmarksressursane samstundes som ein tok vare på kultur-og naturverdiane.

For dei siste åra har kravet frå Storting og departement om auka inntekter frå utmarka blitt endå sterkare. I boka Den nye bygda (2008) presenterer 23 samfunnsforskararar dei viktigaste utfordringane bygdene står overfor. Bygdeforskararen Bjørn Egil Flø kallar det:

Ein instruks til grunneigarane

Landbruksmynde la på siste halvdel av 90-talet fram det som mesta kan kallast ein instruks til grunneigarane. Dei to stortingsmeldingane «Skogmeldinga» (St. meld. nr: 17, 1998–1999) og «Landbruks- og matmeldinga» (St. meld. nr: 19, 1999–2000) kjem bære med klare oppfordringar til næringa om å utnytte vilt- og fiskeressursane betre. Landbruksminister og venstrestatsråd Sponheim via dette mykje merksemde i si periode som landbruksminister frå 2001–2005. Bønder og grunneigarar laut til å nytte «heile garden ressurstilfang», let mantraet. Dei skulle lære seg til utmarksentrepreneurar og byrje tene pengar på utmarka, og utelege av jakt og fiske stod sentralt i så høve.

Attgroing med reduksjon av det biologiske mangfaldet i kulturlandskapet i soknelyset på 1970-talet Men det var ikkje før på 2000-talet at forskarane såg kvar det bar av:

Kulturlandskapet i Norge kan forsvinne, hevder en professor i en ny bok. Nedleggelse og brakking av småbruk kan føre til en gjengroing av landskapet som vi ikke har sett maken til siden svartedauen, mener hun.

-Utviklingen er forferdelig skremmende, mye verre enn det jeg hadde trodd selv når jeg begynte å arbeide med prosjektet, sier kulturlandskapsprofessor Invild Austad.

Hun har nettopp gitt ut boken "Gjengroing av kulturmark". Austad er bekymret for utviklingen og mener dagens støtteordninger er for dårlig dersom en skal verne småbruk og dermed også kulturlandskapet.

<http://www.nrk.no/nyheter/kultur/3187691.html>

Instruksen til grunneigarane hadde form av *tvang*, ved at det vart kutta i tradisjonelle støtteordningane, spesielt for dei mindre brukna som med sin utmarksbruk opprettheldt verdiane i kulturlandskapet.

Engasjerte biologar slo difor alarm om konsekvensane av dei offentlege nedskjeringane og spurte om kulturlandskapet skulle vere ”*Bondens ansvar alene?*”

<http://www.seterkultur.no/nyhende/nationen21.11.02.htm>

Norsk institutt for landbruksøkonomisk forsking (NILF) laga nyleg (2008) eit notat om utviklinga dei siste åra som kan seie noko om den faktiske økonomiske utvikling siste åra og konsekvensar for busetjing og kulturlandskap:

NILF-notat 2008-10 Større og færre, men hvilke konsekvenser? Strukturutvikling og jordbrukspolitiske målsettinger

<http://www.nilf.no/Publikasjoner/Notater/Bm/2008/N200810Innhold.shtml>

Ser ein på tala for Sogn og Fjordane i høve til Akershus og Oslo viser inntekta på bruk i perioden 2002-2005 ein *auke på 55.000 i Oslo og Akershus*, frå 122.000 til 177.000. *Bruka i Sogn og Fj. har derimot hatt nedgang på 15.000*, frå 112.000 til 97.000. (tabell 2.15. s.48). *Samla for fylka auke på 100 millionar i Oslo og Akershus, nedgang på 150 millionar i Sogn og Fj.*, (tabell 2.16 s. 49).

I drøfting av *verknaden på busetjing* kjem NILF fram til at strukturendringane fører til nedlegging av dei minste brukena i distrikta og konsentrasjon rundt dei større brukna i sentrale strok. Dei nedlagde brukna ligg i utkantstrok langt frå byregionar med alternative arbeidsplassar, og dette kan difor føre til fråflytting. *Dette kan sies å stå i kontrast til de distriktpolitiske målsettingene mange mener landbruket skal ha* (pkt 2.3.5 s. 37).

Når det gjeld *kulturlandskapet* peikar rapporten på fleire uheldige verknader, både når det gjeld sjølve landskapet og t.d. vedlikehald av bygningsmasse som er eit sentralt landskapslement. Og at det er viktig å vere klar over at vi har eit klart *etterslep* i og med mange nedleggingar siste år og det at det tar eit visst antal år frå nedlegging/oppføyr av beiting og skjøtsel før attgroingsprosessane skyttar (pkt 2.4)

Vi tek med dette av di mange utanom jordbruk og distriktsnæringar hektar seg opp i vakre politiske distriktsmålsetjingar, trur at dei blir oppfylt – og at grunneigarane difor ikkje treng vasskraftutbygging . Medan den altså er *omvendt* ; distrikta og grunneigarane blir i aukande grad avhengige av ny store faste inntektskjelder til erstatning for offentlege nedskjeringar for i det heile å overleve.

Den økonomiske utviklinga ovanfor er bakgrunnen for den dramatiske utviklinga ein kunne lese om på fylkesmannen si heimeside 23.02.2007 er overskrifta *Kvar tredje bonde slutta på 10 år*:

- *Sogn og Fjordane har mista 1925 bønder på 10 år. Tala viser at vi no berre har att vel 3500 gardsbruk i aktiv drift.*

Vi treng å støtte opp under og hjelpe fram dei bøndene vi har att. Bonden gjer ein viktig jobb som matprodusent, kulturlandskapspleiar og kulturformidlar. På mange måtar er det bonden som forvaltar kulturarven vår og som sikrar ressursgrunnlaget for komande generasjonar..... Tal frå budsjettetnemnda for jordbruket viser at Vestlandet i perioden 1999-2005 har ein negativ utvikling på jordbruksareal, produksjon og arbeidskraft samanlikna med resten av landet

<http://www.fylkesmannen.no/hoved.aspx?m=472&amid=1367279>

Ein del av nedgangen skuldast nye krav til dyrevelferd med store økonomiske konsekvensar. Det mest drastiske er krav om lausdrift for alle i eit fylke der 94% av bøndene hadde båsfjøs ifylgje den stor landbruksteljinga i 1999.

To NILF-forskarar kommenterte nyleg (23.02.2009) den store nedgangen i talet på mjølkebruk, og avslutta slik:

Flaten mener også at lønnsomheten i landbruket er altfor dårlig. Mange gårdbrukere må leve sparsommelig for å klare seg, og mange har ikke råd til å oppdatere eller bygge nytt fjøs.

- En rekke unge folk kvier seg for å ta over gården hvis den er i dårlig forfatning. Stadig blir man møtt med nye krav til bygningstekniske løsninger og dyrevelferd. Etter min mening er mange av kravene for strenge, avslutter forskeren.

<http://www.norsklandbruk.no/gaardsdrift/2009/02/23/gir-opp-melka.aspx>

Når det gjeld framtida uttalte miljøvernminister Solheim i Aftenposten-artikkelen vi siterte innleiingsvis at "... - Etterhvert vil tradisjonelle støtteordninger til distriktene bli redusert, blant annet landbruksstøtten som følge av WTO-forhandlingene. Naturvern kan utløse nye typer støtteordninger. Dessuten vil turister strømme til for å selv oppleve verneverdiene".

Altså nye store nedskjeringar *i tillegg til* dei 150 millionane bøndene i Sogn og Fj. fekk redusert berre i den korte tidsperioden 2002- 2005, som dokumentert ovanfor. I høve til nedskjeringane har naturvernet til no berre utløyst småsummar (sjå nedanfor), og ingen har enno sett lemen-vandring av turistar....

Oppsummering - bondeøkonomien og trongen for småkraftutbygging

Bruka på Vestlandet er små i nasjonal samanheng. Og ørsmå i internasjonal samanheng når grensene no blir bygd ned i globaliseringas tidsalder. Konklusjonen av gjennomgangen ovanfor blir at skal vanlege distriktsbønder og bygder overleve må dei ta att nedskjeringar på hundrevis av millionar i den tradisjonelle gardsdrifta på betre utnytting av heile ressursgrunnlaget tilknytta garden. Ikkje minst ressursane i det tradisjonelle støyls- og haustingslandskapet i utmarka.

Vi ser allereie at bønder og lokalsamfunn tek til å ta betaling for tidlegare gratis fellesgode, som ferdsel og ski- og turløyper – sjølsagt med debattar om grensene for allemannsrettane som resultat. Er det betre enn moderate småkraftutbyggingsar som gjev rein, berekraftig energi?

Turlaget sin påstand som vi siterte i starten av denne temadrøftinga om at meir pengar til bøndene pga kraftutbygging kunne vere til ulempe for gardsdrifta og busetjinga må i denne samanheng kunne kallast *udokumenterte flåseri!*

Påstanden inneber underforstått at bønder må tene så lite at dei ikkje har råd til å forlate garden, nærmast blir tvinga til å drive jordbruk og oppretthalde kulturlandskapet Ein slik påstand ville vore uhøyrt overfor eikvar anna gruppe. Og bør vere det og for bøndene i 2008 – Kanskje for mange hundre år sidan, då vi hadde føydalisme, liveigenskap og stavnsband....!

- Om den låginntekts-teorien var rett skulle gjengroinga blitt redusert i takt med at bøndene har fått dårlegare inntekter siste åra
- Noko NILF og andre ovanfor (sjå og nedanfor) dokumenterer ikkje stemmer.
- *Igjen døme på at permanens-tenkinga fører til skylapp/utsilings-mekanismer*

Ordet ”att/gjen-groing” som permanens-drepar

I eit naturens permanens-univers der trylleordet er ”vern” og kampen går ut på å slå attende menneskeleg inngrep som veg- og kraftutbygging, har sjølsagt ordet ”att/gjen-groing” ingen plass. Dette ordet er ein permanens-drepar: naturen sjølv fell vernarane i ryggen, dei blir sett på sidelina, deira spesialkunnskap og verktøykasse blir mindre verd.

Anne E Bjune, forskar ved Bjerknessenteret og medlem av BT sitt klimapanel avsluttar sin kronikk *Ser ikke Vidda for bare trær*, BT 22.nov. 2007 med at:

Gjengroing

Klimasonene eller vegetasjonsbeltene slik vi ser dem oppover fjellsidene i dag vil fortsette å flytte seg oppover - og nordover. I områder der det i dag vokser bjørk opp mot snaufjellet vil vi om kort tid å ha både gran og furu, og der det er snaufjell vil bjørka etter hvert dominere. Mange steder er dette godt synlig allerede. Siden siste halvdel av 1900-tallet har beitetrykket i fjellet blitt lavere. Seterdriften har opphört mange steder, og det går færre dyr ute og beiter i fjellet om sommeren. Resultatet ser vi som en gjengroing av kulturlandskapet. En økning i sommertemperatur på 1 °C har også gitt gunstigere vekstforhold for trærne i fjellet. Er målet å beholde et åpent kulturlandskap må utmarksområdene aktivt holdes i hevd.

<http://www.bt.no/meninger/kronikk/article444645.ece>

Friluftslivs- og naturverdiane turlaget og fylkesmiljøvernaten rosar slik har dagens opne landskap på Utvikfjellet/Svarterbotnområdet som permanent premiss. Dei synest ikkje tenke tanken på at ein også her som på Hardangervidda snart ikkje ser vidda for berre tre.

-Hadde dei spurt oss lokalbefolkinga eller søkt andre kjelder som og finst, ville dei fått vite at skoggrensa går oppover, truleg her som elles både som resultat av mindre beiting/ tradisjonell hausting og klimaendringar.

Dei første sjølsådde granplantane er observert på Høgereset, toppen av siste bakken før vatnet i Svartebotnen; ein fugl har truleg ført med seg spiren til den heggen som no har byrja vekse på hittanforsida av Svartbotnvatnet, vel 1000 m.o.h.

-Men i sitt permanens-univers ser fylkesmannen si miljøvernavdeling ikkje anna enn ein ulovleg stølsveg som har øydelelagt ”så godt som heile kjernen med villmarksprega natur i dette området”, og ført til at det ”blir meir motorisert ferdsel opp på platået/fjellet”. Ser fylkesmannen for seg Finnmarksvidda og liknande køyreproblem i det som han sjølv beskriv inngåande som eit einaste stormorene-landskap? Har han ikkje fått med seg at grunneigarane her som elles sjølsagt stenger vegen med bom for anna enn grunneigarkøyning – som med traktor i bratta vel ikkje er noko ein gjer kvar dag berre for moro skuld?

Vi ser av tilvisningane til INON, FRIDA, Fylkesatlas mm og påstandane om kva ein ser og ikkje ser av utbyggingsområdet frå ulike vinklar og vegar at fylkesmannen sin uttale til i stor grad er eit skrivebordsprodukt.

Det burde etter vårt syn ført til mindre bastante konklusjonar og større varsemd t.d. i bruken av INON, som er eit omstridd planleggingsverktøy.

Vi skal dokumentere attgroingsproblema grundigare nedanfor, men først nærmare om:

INON som skilje mellom den ”heilage” naturen og den menneskelege sfæren?

Alle veit at ord har mange tydingar. Forskarar har funne 164 ulike definisjonar av ”*kultur*” bruk i engelskspråkleg antropologisk litteratur, og ca 300 ulike definisjonar av ”*kunst*” (Klaussen 1992:21). Og trass i den breie tilslutninga til ”*berekraftig utvikling*” som politisk målsetjing er det likevel ”...*store forskjeller i hva en legger i begrepet, og hva en mener det betinger av politikk*” (Langhelle 2006:225).

”Hva er *natur*?” spør biologien Dag Hessen i si siste bok *Natur Hva skal vi med den?* Hans korte forklaring er at ”*Dette kunne vært tittelen på en tykk avhandling – som trolig ville endt uten en klar konklusjon*”. (Hessen 2008:18). Han gjer difor sjølsagt val og vektlegg naturaspekta ut frå sitt verdisyn – men etter å ha drøfta ulike aspekt med omgrepet inngåande.

Den einsidige og nærmest religiøst gløden INON-definisjonen blir brukt med i uttalen frå fylkesmannen si miljøvernnavdelign og turlaget er difor iaugefallande .

Thingstad (2003) har studert INON i høve til bevaring av naturfaglege verdiar.

Han finn som ein må kunne vente at INON høver godt til somt, därlegare til anna. Definisjonen er m.a. därleg eigna til å ta vare på artsmangfald i kulturområde, dvs som i utbyggingsområdet i Sandalen.

http://www.ntnu.no/vmuseet/zoolavd/refeabst/zootsam_not1_2003.pdf

I samband med ei utbyggingssak ved Femunden kritiserte forskrarar frå Østlandsforskning bruken av INON:

Unyansert.

Forskere ved Østlandsforskning mener det blir galt når slike små grusveier blir registrert som naturinngrep på lik linje med en europavei. Myndighetene tar bare hensyn til avstanden fra inngrepet, ikke trafikken på for eksempel veien.

- *De sidestiller en traktorvei med en motorvei. ...*

Ulike natursyn.

Forskerne mener villfarelsene om hva som er villmark bunner i et natursyn som sier at naturen skal brukes til mosjon, avslapning og opplevelse - i motsetning til et natursyn der materielle behov og menneskers utnytting av naturressurser er viktigere.

- *Men det å oppleve urørt natur har da en svært viktig egenverdi?*

- *Også jeg har sansen for å nyte friluftslivet. Men det blir galt om denne opplevelsen skal blandes med biologiske argumenter. Nå brukes økologien sammen med dette, for å bygge opp en mye sterkere argumentasjon mot inngrepene, mener Terje Skjeggedal ved Østlandsforskning.*

Veto.

Han advarer mot at definisjonene på hva som er urørt natur skal fungere som et veto mot alle former for bygging i naturen som ligger mer enn én kilometer fra veier eller andre tekniske inngrep.

- *Dette må vurderes i hvert enkelt tilfelle, sier Skjeggedal*

<http://www.aftenposten.no/nyheter/miljo/article1393317.ece>

Forskarane Skjeggedal og Arnesen har ein grundig fagartikkel om INON, opphav, bruk og misbruk og framlegg til endringar, i Utmark, <http://www.utmark.org/> , tidsskrift for

utmarksforskning nr 2/2005 under tittelen. 45 prosent av Norge er inngrepsfritt! Om inngrepsfrie naturområder i Norge.

http://www.utmark.org/utgivelser/pub/2005-2/art/Skjeggedal_og_Arnesen_Utmark_2_2005.html

Av særleg interesse i vår samanheng er at forskarane dokumenterer at INON-definisjonen fungerer därleg i høve til gammal kulturlandskap som støylsområde og ved mindre reversible inngrep som småvegar.

Dessutan at **INON har utvikla seg til å bli argument for seg sjølv utan omsyn til opphaveleg føremål:**

Når vi ser på enkeltsaker og planer og undersøker om og hvordan INON blir anvendt, finner vi at INON blir brukt som argument for å gå i mot nye inngrep som vil redusere INON-områdene. Indikatoren blir med andre ord sitt eget "institutt", og argumentasjonen sjølrefererende. Eksistensen av INON er et argument for eksistensen av INON. Fra å være registreringer av landskapstrekk i utmark, blir INON etter hvert brukt som argument i konkrete saker for å opprettholde en INON-tilstand. Denne sjølreferansen innebærer et viktig prinsipielt skille. Fra å være en deskriptiv beskrivelse av en naturtilstand etter gitte kriterier, blir INON brukt normativt som et redskap for å ivareta bestemte verdier og interesser som disse kriteriene har sitt utspring i. Hvilke verdier og interesser dette er, er derimot ikke eksplisitt uttalt.

Dette trass i at det forskarane kallar ”diskurskoalisjonen innan naturforvaltning” er klar over svakheitene:

Når vi i intervjuene stiller kritiske spørsmål til bruken av INON, blir det vist til definisjonene som er valgt for å få en enkelt, lettfattelig og praktisk gjennomførbar registrering av inngrepsfrie områder. Man er oppmerksom på svakhetene og unøyaktighetene og påpeker at INON må brukes sammen med andre miljøregistreringer og selvfølgelig også avveies i forhold til andre interesser i aktuelle saker....

Likevel, når det kommer til konkrete saker, brukes INON for alt det er verdt...

Forskarane analyserer og **kva natursyn som ligg bak naturforvaltninga sin bruk**t av INON. Dette er viktig fordi ”*Ulike natursyn kan gi helt forskjellige oppfatninger av virkeligheten. Når dette ikke erkjennes og tas hensyn til, gir det grobunn for konflikter.*” **Konfliktene oppstår m.a. ved at** naturen frå INON-tilhengarane i naturforvaltninga ”*betraktes som en fri og uavhengig størrelse, med liten oppmerksamhet omkring at det vil være aktører med ulike verdier og interesse knytta til natur som inngår i forvaltningsprosesser*”. Dette m.a. fordi naturforvaltninga har ”*et rekreasjonsorientert natursyn*” i motsetning til eit produksjonsorientert. ”*Etter et rekreasjonsorientert natursyn er formålet med naturbruken mosjon, avslapping og opplevelse*”

Når det gjeld spørsmålet om mennesket reiknast med til naturen eller ikkje – som er viktig for om menneska har rett til å gripe inn i naturen - meiner forskarane at ”...*siden INON langt på veg bygger på en todeling mellom det urørte og villmarka på den ene sida og sivilisasjonen og menneskelige inngrep på den andre, kan det se ut som om mennesket siår utenfor naturen. Dermed blir menneskelige inngrep desto alvorligere*”

Skjeggedal har vidareutvikla denne analysen som ein av dei norske bidragsytarane i boka *Omstridd natur. Trender & utmaningar i nordisk naturförfvaltning.*(2008). Meldaren Stein Otto Bjørkeng i tidskriftet Utmark meiner ”*Når Skjeggedal videre påpeker at forvaltningen bruker INON som et forvaltningsredskap som innehar normer og verdier for hvordan det enkelte menneske eller gruppe av*

mennesker skal tilnærme seg den forvaltningsdefinerte "urørte naturen", berører han en aktualitet i norsk naturforvaltning som har vært lite problematisert i det offentlige rom i Norge".

http://www.utmark.org/utgivelser/pub/2008-2/pdf/Bjorkeng_Utmark_2_2008.pdf

INON har altså vore lite offentleg debattert til no. Dette er tydlegvis i ferd med å endre seg.
Nyleg, 3. februar 2009, fremja seks stortingsrepresentantar eit dok.8-framlegg om at :

"Stortinget ber Regjeringen om å utrede reguleringer i utmark, herunder forhold knyttet til såkalte innrepnfrie naturområder og tida – og-tilhøva-begrepet, med sikte på å styrke privates rettigheter og å fremme en sak for Stortinget om dette."

I forslaget peike dei både på sterke og svake sider ved bruken av INON-definisjonen:

"Forslagsstillerne mener INON kunne være en velegnet indikator for å måle nedbyggingen av norsk natur. Forslagsstillerne mener også at INON kan egne seg som en definisjon på en kvalitet som bør tillegges vekt når det gis tillatelser til utbygginger av ulikt slag. Eksistensen av natur überørt av mennesket er en ressurs i seg selv, og er også viktig for visse dyrearter og for mange glede av friluftslivet.

Forslagsstillerne har imidlertid registrert at INON legges til grunn i behandlingen av enkeltsaker uten at en slik bruk av INON har vært gjenstand for tilstrekkelig drøftelse i folkevalgte organer.

Forslagsstillerne mener at Stortinget på et bredt og prinsipielt grunnlag bør drøfte ulike sider av INON. Forslagsstillerne er kritiske til at hytteområder skal kunne regnes som innrepnfri, mens en enkel traktorvei skal kunne utelukke et ellers øde område fra å være det. Det bør også drøftes hvor stor vekt INON, og de ulike kategoriene av INON, skal tillegges i forhold til andre samfunnshensyn som for eksempel behovet for næringsutvikling i fraflyttingstruede strøk."

<http://www.stortinget.no/Global/pdf/Representantforslag/2008-2009/dok8-200809-033.pdf>

Vi merkar oss at stortingsrepresentantane på same måten som vi er kritisk til at ein enkel traktorveg – som i vårt tilfelle til Fossheimsstøylen – skal kunne utelukke eit elles øde område (som Svartebotnen) frå å vere det. Og at stortingsrepresentantane opnar for at INON skal vurderast opp mot og eventuelt underleggast andre viktige samfunnsomsyn, som næringsutvikling: "Det bør også drøftes hvor stor vekt INON, og de ulike kategoriene av INON, skal tillegges i forhold til andre samfunnshensyn som for eksempel behovet for næringsutvikling i fraflyttingstruede strøk".

I det vi avsluttar arbeidet med vår uttale, ser vi i Nationen 20.03.2009 at Karen Anna Kiær, næringspolitisk konsulent i Norskog har kronikken **INON – en urort historie**

Ho er sterkt kritisk til omgrepets, og meiner at "*Det mest innrepnfrie ved INON synes å være historien om måten den kom inn i norsk forvaltning på.*" Og avsluttar med at omgrepet bør avskaffast:

Norskog mener at INON-begrepet bør avskaffes. Det har ingen relevans verken for artsmangfold eller urørhet, men truer derimot en vesentlig andel av landets fornybare produksjon. Vi mener det er miljøetisk uforsvarlig å brakklekke miljøvennlig produksjon under forkledning av nettopp miljø. Det er på tide å fortelle keiseren at han er naken.

<http://www.nationen.no/meninger/Kronikk/article4208585.ece>

Breim Bygdeutviklingslag viser til denne aukande debatten og tvilen til INON som måleinstrument. Vi går ut frå NVE og har merka seg dette og at INON blir vektlagt som eitt av

mange moment i høve til andre samfunn som syn og trangen for næringsutvikling i tradisjonelle naturbruksområde.

Vi syner elles til ei rekke artiklar i forskningstidsskriftet www.utmark.org som dokumenterer at naturvernforvaltninga ikkje alltid praktiserer den vitskaplege og ideologiske nøytraliteten som eit lokalsamfunn må kunne forvente av offentleg forvaltning, sjå t.d.

http://www.utmark.org/utgivelser/pub/2007-1/art/bjorkeng_Utmark_1_2007.html

http://www.utmark.org/utgivelser/pub/2008-2/pdf/Bjorkeng_Utmark_2_2008.pdf

I vår samanheng må vi stille spørsmålet:

Einsidig INON-fokus - trugsmål mot den felles europeiske kulturarven?

Etter vårt syn fører miljørørsla sitt einsidige fokus på det *uberørte* landskapet og INON-definisjonen til manglande merksemd på verneverdiane i det *berørte* landskapet, kulturlandskapet

- **Sjølv om fykesmiljøvernavdelinga som nemnt innleiingsvis syner til landskapsinteressene som grunn til å gå mot utbygging.**

Utvikfjellet/Svarterbotn-området er først og fremst eit stølslandskap, eit kulturlandskap. Og stadig fleire tyngre miljø framhevar Noreg sitt særskilte bidrag til og ansvar for å ta vare på den europeiske kulturarven når det gjeld denne typen landskap. Nedanfor 3 døme frå siste åra:

1. Kjell Håvard Tuv frå [Det Kgl. Selskap for Norges Vel](#) stilte i 2002 spørsmålet:

*Norske stølslandskap- et nøkkelområde for stølsdrift i Europa.
Norges bidrag til det internasjonale samfunnet i samband med Fjellenes år 2002?*

Stølsdrifta og stølkskuluren utgjør en svært viktig del av vår kulturarv og har betydd mye for utvikling av vår nasjonale identitet og våre mat-, kunst- og musikktradisjoner....

Driftsformen verner om viktig kulturarv og skjøtter et landskap med store verdier både estetisk og biologisk, i likhet med andre land der denne tradisjonen fortsatt er i hevd. Unikt for Norge er imidlertid kombinasjonen av stort omfang med tradisjonell stølsdrift, tilstedeværelsen i de fleste fylker, og det store mangfold av ulike kulturlandskapstyper som finnes i stølsområdene over hele landet. Gjennom Rio-konvensjonen har Norge ansvar for å skjøtte landets biologiske mangfold, og en særegen status for stølsområdene må kunne forankres her. Stortingsmelding nr 42 (2000-2001) Biologisk mangfold, er et politisk verktøy for oppfølging av konvensjonene om biologisk mangfold. En utvida satsing på stølslandskap og stølsdrift må være skreddersydd innenfor mange av de visjoner, utfordringer og mål som trekkes opp ...

<http://www.utmark.org/utgivelser/pub/2002-2/art/tuv-utmark-2-2002.htm#>

2. Universitet i Bergen fekk i 2004 midlar til eit felles europeisk prosjekt for å auke forståinga for kulturlandskap som t.d. jordbrukslandskap med beitemarker og støling for å sikre den felles europeiske kulturarven:

Milliontilskudd skal øke forståelsen for kulturlandskap

Fakta:
Kulturlandskap er skapt og vedlikeholdt av mennesker. Jordbrukslandskap (f.eks beitemarker/støling), industrilandskap (f.eks gruve drift), fiskerilandskap er blant hovedtypene.
Det er blitt anslått en tilbakegang av kulturlandskap på 80 til 99 prosent i ulike deler av Europa.
Nå settes det inn store ressurser for å sikre den felles europeiske kulturarven

I løpet av få tiår har vi sett den største landskapsendringen siden istiden og dagens raske samfunnsutvikling truer kulturlandskap over hele Europa. ...

Kulturlandskap er betegnelsen på landskap som er skapt og vedlikeholdt av mennesker. Men i følge prosjektleder Knut Krzywinski ved Institutt for biologi, blir denne definisjonen for snever.

- Det er umulig å skille den synlige naturen fra det vi kan kalte det usynlige landskapet. Tradisjon, myter og opplevelsen av tilhørighet er like viktig når en snakker om kulturlandskap. Kunnskap og drift likeså. Derfor er det ikke nok å verne disse områdene fysisk hvis en skal ivareta denne felles europæiske kulturarven, sier Krzywinski.

...

- Det er flere interessante studier som viser at når vi skal peke på hvilke landskap som tiltaler oss mest, så er det ikke det dramatiske, ville, vakre men det varierte, ryddige, åpne. Det er her vi kjenner oss hjemme. Vi trivs absolutt best i åpna landskap, smiler Krzywinski

http://nyheter.uib.no/?modus=vis_nyhet&id=230804160615

3. I ein fersk oversiktartikkel peikar Norsk institutt for skog og landskap på Noreg som "annerledeslandet" med spesielt mykje verdfullt kulturlandskap:

Norge - annerledeslandet

Vi kan ikke sørge for at alt av kulturlandskap i Norge ivaretas for all framtid, men det er viktig å ta vare på svært mye. I Europeisk sammenheng er Norge virkelig annerledeslandet.

Norge skiller seg ut som et land med spesielt mye verdifullt kulturlandskap. Dette skyldes først og fremst utmarkas varierte kulturlandskap og det spesielle biologiske mangfoldet der.

Instituttet peikar vidare på at urskogområda har fått for stort fokus i høve til mangfaldet i kulturlandskapet, og at det er trong for auka fokus på kulturlandskapet:

I Norge har det i lang tid vært mest fokus på det biologiske mangfoldet knyttet til urskogsområder. Mangfoldet i kulturlandskapet har fått liten oppmerksomhet, men de truede artene her utgjør en stor del av totalen. De prosessene som nå styrer landskapsutviklinga, vil nok på sikt gjøre at fokuset på kulturlandskapet øker.

http://www.skogoglandskap.no/fagartikler/2008/Gjengroing_har_store_konsekvenser

Vi har ovanfor påpeika fylkesmiljøvernavdelinga og turlaget si tilsynelatande manglande interesse for og kunnskap om stølane og støylslandskapet som særleg meir enn ei vakker "permanent kulisse" dei kan vandre gjennom på vegen mot "villmarka", m.a. eksemplifisert ved deira negative syn på veg til støylene.

Av ein faqinstans på fylkesnivå forventar vi – i alle fall ideelt sett - at dei som ein sjølsagt ting har lese Reinton sitt standardverk Sæterbruket i Noreg. I analysen sin av nedgangen i sæterbruket mellom støylsteljingane i 1907 og 1939 legg Reinton spesiell vekt på veg som føresetnad for

halde oppe sæterbruket. Han gjev døme og statistikk m.a. frå Breim og Sogn og Fjordane (Reinton 1961 III:448-454) og oppsummerer : ”*Tydelegare kan ein snautt få vist den nære samanhengen mellom livskraftig sæterbruk og køyre-og bilvegar til sætrane. Difor er kravet om køyre- og bilvegar til sætrane sterke alle stader der folk ynskjer eller er nøydde til å halde oppe sæterbruket. Det gjeld ikkje minst på Vestlandet*”

Av ein faginstans på fylkesnivå forventar vi naturlegvis at dei som ein sjølsagt ting ikkje berre er sakralt opptekne av villreinen norsk ”ansvarsart” i europeisk samanheng og andre villmarksaspekt

- Men fokuserer like mykje på tilsvarande europeiske forpliktingane når det gjeld å ta vare på stølslandskapa, har merka seg og er opptekne av dette større kulturperspektivet
- Og i drøfting av tiltak kan ta utgangspunkt i Reinton og drøftr korvidt ein no t.d. må satse på auka vegbygging til stølane med auka offentleg tilskott for å betre varetake vår biologiske og kulturelle europeiske fellesarv!

INON-definisjonen si religiøst einsidige vektlegging av veg som eit ”*vonde*” som reduserer den ”urørte” og truga ”villmarka” synest her skape eit ”tunnelsyn” slik at ein ikkje - fysisk eller mentalt - ser rundt seg med tanke på kva ”*gode*” ein stølsveg kan føre til. Som bevaring av biologisk og kulturelt mangfold i ein menneskeskapt landskapstype som er unik i europeisk samanheng, og som på sin måte kan vere meir truga enn ”villmarka”, ifylge forskningsmiljøa ovanfor.

Det synest i alle fall som fylkesmannen si miljøvernnavdeling er langt meir opptekne av :

Moreneryggar som skilje mellom den ”heilage” naturen og den menneskelege sfæren?

Som naturleg del av vår satsing på geoturisme er vi i BB opptekne av også å få fram dei geologiske verdiane og kunnskapane. Tre døme frå geoatlas:

- Ein rein geologiartikkel om Breimsdalføret
http://www.geoatlas.no/admin/templates/showitem.aspx?article_id=6406&lang=nn
- Geologiopplysningar i omtale av Breimsvatnet og fisket der
http://www.geoatlas.no/admin/templates/showitem.aspx?article_id=6831&lang=nn
- Nemnt som naturleg del av natur-og kulturbeskrivingar i fjelltursamanheng
http://www.geoatlas.no/admin/templates/showitem.aspx?article_id=6407&lang=nn

Men for oss er dette som ein del av det med å sjå, oppdage, forstå og bli glad i naturen, å oppsøke og bli kjent med.

- Logisk sett og forskningmessig dokumentert ovanfor vil stølsveg gjere det lettare for fleire å kome fram til og oppleve desse moreneryggane som skal vere dei finaste geologiske minnesmerka i denne regionen. Vi kan jo tenke oss kor mange fleire som får oppleve Briksdalsbreen pga vegens opp til den.
- Moreneryggane ligg ovanfor kraftutbyggingsområdet og strekker seg samla sett fleire mil i dalføret mot Svartebotnen. Veg og kraftutbygging utgjer såleis ikkje noko stort trugsmål; ingen vil bruke dei til byggematerialar, og om ein og annan turist skulle ta med ein liten stein er det lang tid før dei blir borte av den grunn....
- *Ser vi derimot miljøvernnavdelinga i samanheng med det som Rønnow hevdar om at den moderne miljørørsla ”representerer en såkalla ”resakraliserende motbevegelse” til*

nedgangen i tradisjonell religiøsitet. Og at den representerer eit skarpt og radikalt skille mellom ”naturen ” og ”den menneskelege sfære”, ikkje ulikt skiljet ein finn i religiøse tradisjonar, der ”det heilage” eller ”andre” dannar ei mystifisert og tabubelagt ramme

- *Så kan vi vel sjå på verneområdet som ”det heilage” og morenane som det radikale skiljet, markeringa av grensene til ”villmarka”, noko som kan utløyse ein slik irrasjonell reaksjon som i fylkesmiljøvern sin uttale når noko – som her stølsveg og kraftutbygging – nærmar seg grensene til ”det heilage” -?*

Vi reknar med at NVE har eit noko meir nøktern ”denne-sidig” vurdering av dei ulike faktorane i denne saka.

Den sakrale samanhengen mellom vatn og bre

I fylkesmannen sin omtale av Timbervadelva heiter det at ”*Frittrennande vatn er eit karaktertrekk og særmerke ved brenære område. Ved å byggeje ut Timbervadeelva, som er eit svært viktig landskapselement inn langs stien inn til breen, går denne nære koplinga og forståinga av samanhengen mellom rennande vatn og bre tapt*”

I verklegheitas verd vil mange oppfatte dette som *natur-sakralt viss-vass*. Det blir minstevassføring. Og ein treng ikkje vri hovudet mange gradene når ein er ute i terrenget for å sjå anna brevatn. Og ja – folk i lokalsamfunnet og andre lar vel blikket gli mot overgangen bre-berrmark i snøsmeltinga. Men brekanten ligg då fleire hundre meter høgare og denne mest synlege strekninga blir då ikkje berørt av utbygginga! Og einkvar som har gått i i heile dette store området og latt blikket gli fritt veit at utbyggingsområdet og vasstraumane som blir berørt er berre ein liten del av heilskapen.

Men det vi har blitt klar over gjennom arbeidet i bygdeutviklingsprogrammet er at ***for mange utlendingar er overgangen fra vatn til rein og miljøvennleg kraft like sakralt spennande, viktig, interessevekkande***. Dei små naturvennlige kraftverka fungerer som reiselivsmål. Ved nærliggende etertanke ikkje så underleg for dei som i det daglege får dekka sin nødvendige energitrong av svarte ikkje-fornybare kjelder. For dei er det viktig og spennande korleis vatnet på sin runddans i økosystemet gjennom sine overgangar mellom ulike tilstandar kan tene ulike formål, ikkje minst redusere klimautsleppa.

Reiselivsutvikling – ikkje allmenn interesse?

Eit hovudstikkord når det gjeld å nytte natur- og kulturgrunnlaget til ny næringsutvikling er sjølsagt reiseliv. Også her ser vi at turlaget og miljøvernavdelinga sin uttale har preg av *permanens*; tregressa er fast, og attgroing/gjengroingsproblematikken er ikkje nemnd. Naturen og det vestnorske fjordlandskapet står sentralt i den norske reiselivssatsinga. Reiseliv og gardsturisme er rekna å bli stadig viktigare i distrikta, for å nyte ”heile garden ressursomfang”, den ”instruksen” bøndene fekk frå jordbruksmynde i sbo med omlegginga av landbrukspolitikken på slutten av 1990-talet.

I takt med aukande gjengroing har NHO reiseliv engasjerer seg sterkare i kampen mot gjengroing som no trugar det norske reiselivsproduktet. I samband med statsbudsjettet for 2009 var problema på Vestlandet spesielt fokusert:

<http://www.kulturlandskap.net/fagartikler.aspx?id=2957828>

<http://www.vl.no/samfunn/article2839425.ece>

<http://www.vg.no/reise/artikkel.php?artid=541072>

Avslutningsvis i VG sitt oppslag heiter det at:

- **Holder saken varm**

I sin kontakt med Landbruksdepartementet tar NHO Reiseliv jevnlig opp problemet med attraksjoner som gror igjen.

- Vi møtes med forståelse, men saken har økonomiske sider. Derfor synes vi det er riktig å ta opp igjen saken i forbindelse med budsjettarbeidet for 2009, sier NHO-direktøren til VG Nett.

Vi ser at sjølv ikkje reiselivsnæringa er i stand til å få auka offentlege løyvingar til å hindre at attraksjonar gror att.

- **Og attgroinga ser ut til å bli endå større hinder for verdiskapinga i det naturbaserte reiselivet i framtid, i følgje ei fersk undersøking av forskarar tilknytta Norsk institutt for skog og landskap:**

Hvilke destinasjoner er mest utsatt for gjengroing?

Den destinasjonskategorien som er mest utsatt for gjengroing, er uten tvil gardsturisme. I snitt vil over 20 % av landarealet innen en radius på 2 km rundt slike overnatningsbedrifter kunne gro igjen med skog, og da kommer dyrka mark i tillegg.

...

Reiselivet er bekymra for at gjengroing skal forringe turistenes landskapsopplevelse. Vi kan gjennom flere uavhengige datasett bekrefte at bekymringa om gjengroing er reell. Vi kan også bekrefte at det ennå er store arealer som kommer til å gro igjen med skog i framtida.

Denne skogen vil i særlig grad påvirke seterområdene i fjellregionen og kystområdenes llyngheder. Den vil gjengroinga påvirke landskapet særlig rundt gardsturisme og hoteller, i noe mindre grad hytteutleie og campingplasser. Skal viktige reiselivsdestinasjoner skjøttes tilfredsstillende, må husdyrbeitings opprettholdes eller økes, andre tiltak må få større omfang og fremfor alt må det til en sterkere prioritering av hvilke areal som bør skjøttes. Det er åpenbart mangel på fakta og kunnskap om effektene av gjengroing på reiselivet. De tilbakevendende nyhetsoppslagene vitner om et faglig vakuum. Det er kort og godt et stort behov for systematiske analyser, overvåkingssystemer og anvendt forskning

http://www.skogoglandskap.no/filearchive/reiseliv_gjengroing_kulturlandskap.pdf

Vi ser altså at det som skal vere redninga/alternativ for landbruket; gardsturisme, er mest utsett for gjengroing, saman med støylsområda, og at beiting og skjøtselstiltak må aukast.

Vi går ut frå NVE veit kor raskt og tett det gror både langs og mellom vassdrag, stadig høgare til fjells,

- **Og at NVE ser at det vil bli stadig viktigare for lokalsamfunna å ha sikre alternative inntektskjelder som kraftinntekter. Både for å oppretthalde tradisjonell landbruksdrift og kulturlandskapet og for å utvikle nye stadbundne næringar som reiseliv. Politiske målsetjingar har lett for å bli som dei berømte 10 fuglane på taket. Som dokumentert ovanfor ser det ut til at det offentlege i praksis reduserer sitt ansvar, både absolutt og**

spesielt i høve til utfordringane vi står framfor i kulturlandskapet. Bygdesamfunna ser i aukande grad ut til å bli avhengige av ”den eine fuglen i handa”; utnytting av våre eigne ressursar.

Vern og forvaltningsplaner – falsk tryggleik

Vi ser med stor undring at fylkesmannen si miljøvernavdeling trugar med grenseendring for verneområdet om det blir gjeve løyve til sjølv den mest skånsame kraftutbygginga i Sandalen.

Vi meiner det er veldokumentert av ”vern” har lett for å bli eit sakralt permanens-ord som gjev falsk tryggleik for ivartaking av verneverdiar.

Det er nok å sjå nærrare på det fylkesmannen sjølv skriv i sitt bidrag til heftet som vart gitt ut i sbd med at fylkesmennene sine miljøavdelingar hadde 25.årsjubileum i 2007:

Sogn og Fjordane vart såleis ”vernefylket” framfor alle andre, slik som motstandarane formulerte det. ”Vernefylket” er likevel dei siste åra snudd til noko positivt: Fleire og fleire kommunar (og grunneigarar og andre) har innsett at dei har fått store fordelar med vernet – ikkje minst kopla mot reiselivet. Det mest spesielle var kan hende då grunneigarane på Finnen i Finnfjorden i 2005 på eige initiativ fekk gjennomslag for at garden deira skulle bli innlemma i det eksisterande Stølsheimen landskapsvernombordet. Verdsarvstatus for Nærøyfjordområdet i 2005 er den siste juvelen i smykkeskrinet av storlått natur med fullverdig varig vern.

<http://www.fylkesmannen.no/enkel.aspx?m=430&amid=1632815>

Er ordet ”vern” eit trylleord som for all æva automatisk konserverer juvelane i natur-smykkeskrinet, ”fullverdig varig” som fylkesmannen her hevdar?

Nei, naturlegvis ikkje!

Hjem har ansvar for verdensarven? skreiv forskarane Bele, Norderhaug og Bævre for eit par år sidan med Geiranger og Vestlandet som hovuddøme.

<http://www.forskning.no/Artikler/2006/september/1159530321.45>

Vi har i vedlegg 2 referert frå denne artikkelen. To av desse forskarane utarbeidde i 2008 skjøtselsplan for ein del av området som dokumenterer eit sentralt poeng for oss i BB:

Landskapet omkring Møllstunet ved den nasjonale turistveien til Geiranger er i ferd med å gro igjen. Det er tidligere utarbeidet en skjøtselsplan for dette området... Dessverre er skjøtselsplanen fra 1991 kun i liten grad fulgt opp med konkrete tiltak. Opphør i driften og manglende skjøtselstiltak har nå ført til kraftig gjengroing i hele lia. Dette får store konsekvenser både for det biologiske mangfoldet som er avhengig av kontinuerlig bruk og for kulturminnene som blir overgrodde av krattskog. Også opplevelsene til turistene som ferdes langs Ørneveien forringes av gjengroingen idet utsikten hemmes når skogen tar over på de gamle slatte- og beitemarkene.

<http://bioforsk.no/ViewPPP.aspx?view=publication&id=11324&ViewLanguage=NorwegianBokmaal>

Det vi ser her er altså at utarbeiding av ein skjøtselsplan – sjølv i eit profilert verdsarvområde som Geiranger – gjev falsk tryggleik og manglante resultat når tradisjonær drift opphøyrer. Dessutan heilt i tråd med den kritikken Riksrevisjonen retta mot manglante oppfølging av mange verneområde frå miljømyndighetene si side.

Vi har ovanfor referert miljøvernminister Solheim i Aftenposten-artikkelen der han m.a. hevda at ”*Naturvern kan utløse nye typer støtteordninger. Dessuten vil turister strømme til for å selv oppleve verneverdiene*”.

I høve til nedskjeringane i landbruket som vi dokumenterte ovanfor har naturvernet til no berre utløyst småsummar , som til verdsarvområdet Nærøyfjorden.

Ekstra midlar til kulturlandskapet i verdsarvområdet

Fylkesmannen i Sogn og Fjordane har fått 1,225 mill kr til verdsarvområdet i Nærøyfjorden.

<http://fylkesmannen.no/hoved.aspx?m=472&amid=2019417>

- Men det trengst langt meir midlar og tiltak:

Treng 4,4 millionar til kulturlandskapet i Nærøyfjorden

Bakgrunnen er at kulturlandskapet er i ferd med å gro heilt igjen, og Nærøyfjorden som verdsarvområdet vert svekka.

Husdyrhaldet må oppretthaldast

Dei siste åra har dyretalet gått mykje attende i Nærøyfjordområdet. Fleire av gardsbruka tel på knappane om å legge ned dyrehaldet. Difor vil ei viktig oppgåve vera å halde oppe husdyrhaldet, og etter kvart få til ei auke. I Geirangerområdet har dei endå større utfordringar. Der er dei aller fleste brukna nedlagt, og der snakkar ein om å få til ei reetablering av landbruket med tanke på å berge kulturlandskapet.

Nye økonomiske ordningar

Statlege løyingar er heilt avgjerande for å snu den negative utviklinga i området, går det fram av tiltaksplanen. Det er viktig å vidareføre kompetansen til dei som driv i området no. Det er lettare å vidareføre og utvikle driftsmåtar enn å starte opp på nytt der areal har ligge brakk.

<http://fylkesmannen.no/hoved.aspx?m=472&amid=1627401>

Vi ser og på fylkesmannen si heimeside 12.01.2009 at:

To område i Sogn og Fjordane kan bli nasjonale utstillingsvindauge for kulturlandskapet

Områda i Grindsdalen i Leikanger og på Stadtlandet i Selje er innstilt som to av dei 20 områda i det nasjonale utvalet av spesielt verdifulle kulturlandskap i jordbruket.

Sogn og Fjordane er det einaste fylke med meir enn eitt område i utvalet

<http://fylkesmannen.no/hoved.aspx?m=472&amid=2436442>

Men kva med midlar til resten av kulturlandskapet? Kor mykje trengst berre her i fylket om vi gangar opp det dokumenterte behovet i Nærøyfjorden med det totale landskapsarealet i fylket? Skal det offentlege nøye seg med nokre få offentleg prioriterte ”landskapsøyar” og late att augo for utviklinga elles? Skjere ned på tradisjonelle landbruksmidlar – og samtidig seie nei til skånsame småkraftutbyggingsar som kan oppretthalde dei gardsbruka og den bruken som har skapt kulturlandskapet?

Bortsett frå at miljøvernnavdelinga opplyser at dei har bidrige med midlar til parkeringsplass nede ved hovudvegen i Sandalen er slike problemstillingar ikkje tatt opp i uttalene frå fylkemiljøvernnavdelinga og turlaget.

Vern er eit permanens-tiltak som og kan verke mot føremålet. Det var tema i ein reportasje i Vestlandsrevyen 13.11.2007, eitt av døma frå Gloppeen,. Programleiringa hadde henta inn førsteamansis dr. scient Vigdis Vandvik, biolog ved UiB som sakkunnig studiokommentator. Ho stadsfesta at det ”går ikkje så bra i norske verneområde”. Manglande tiltak, menneske som ikkje lenger gjer det som har skapt verneverdiane og som er nødvendig for å ivareta verdiane slik vi er internasjonalt forplikta til. For høge ambisjonar hjå vernestyresmaktene i høve til evna til gjennomføring.

<http://www1.nrk.no/nett-tv/indeks/113356>

I kronikken Forsvinner verneverdiene? I Nationen 07.01.2008 konkluderer tre forskarar ved Høgskulen i Sogn og Fjordane slik:

<http://www.nationen.no/mening/Kronikk/article3262549.ece?service=print>

På generelt grunnlag er det verdt å merke seg at Riksrevisjonen i 2006, gjennom arbeidet med «Myndighetenes arbeid med kartlegging og overvåking av biologisk mangfold og forvaltning av verneområder», blant annet konkluderer: «Undersøkelsen har avdekket et behov for både å utarbeide nye og kvalitetsmessig forbedre eksisterende forvaltnings- og skjøtselsplaner. I tillegg viser Riksrevisjonen caseundersøkelser at forvaltningsplanene i flere tilfeller er lite målrettede eller treffsikre i forhold til skjøtselsbehovene. Av den grunn stilles det spørsmål ved om den etablerte praksis for utarbeidelse og kvalitetssikring av forvaltningsplaner for naturreservat og mindre landskapsvernområder er tilstrekkelig».

Grunnleggende økologisk kunnskap om økosystemene og artens dynamikk må ligge til grunn for forvaltnings- og skjøtselsplaner. Men selv om Norge er et rikt land, bruker vi lite ressurser både på denne type forskning og lite på forvaltningen av verneområder, i motsetning til vårt naboland Sverige. Dette er en politisk og økonomisk prioritering som må utfordres, dersom overordnede politiske mål om å stoppe tap av biologisk mangfold skal nås.

Til slutt ønsker vi å understreke at samfunnet trenger oppegående gårdbrukere for å følge med og fange opp forandringene som skjer i landskapet, særlig i verneområdene. Vi trenger dem også for å vedlikeholde verdiene. Dette er særlig viktig med tanke på potensielle konsekvenser av de omfattende klimaendringene som nå skjer.

Oppsummering – religiøs-filosofisk permanens og denne-sidig endringsforståing

Breim bygdeutviklingslag er samd med sluttsetningane til forskarane ovanfor om at
”...samfunnet trenger oppegående gårdbrukere for å følge med og fange opp forandringene som skjer i landskapet.... Vi trenger dem også for å vedlikeholde verdiene”.

Vi sa innleiingsvis at religion og filosofi sjølsagt hadde ei naturleg rolle i drøfting av naturverdiar. Enkelte kan kanskje oppfatte vår analyse av uttalene til fylkesmannen si miljøvernnavdeling og Sogn og Fjordane turlag annleis.

La oss difor slutte sirkelen med synspunkta til vårt lokale religiøse parti Krf, framført i kommunestyret av tidlegare sokneprest, bispekandidat og generalsekretær i Norges Kristelige Ungdomsforbund, Asbjørn Gjengedal:

Sandalsfossen er praktfull og ei naturperle av dei sjeldne. Denne må vi ta godt vare på. Det trur eg vi alle er samde om. Ikkje minst er grunneigarane opptekne av det...

– Vi skal ta stilling til om vi meiner denne fossen kan byggjast ut. Det lettvinde svaret er nei. Går ein derimot grundig inn i planane til utbyggjar, får ein innsikt i korleis utbygginga er tenkt gjort. Kommunestyret har vore på synfaring, og minstevassføringa blir ikkje mindre enn det vi såg den dagen. Om sommaren vil fossen ta seg endå betre ut enn det vi opplevde. KrF har prøvd å vurdere både fordelar og ulemper. Her er det snakk om eit kraftverk som vil få mykje å seie for næringsutviklinga i kommunen vår. Vi skal vere glade for at vi har bønder som er villige til å omstille seg, samtidig som dei tek vare på naturen. ... Vel ein gode løysingar når det gjeld utbyggingar, kan vi framleis glede oss over vakker natur. At dette er rein fornybar energi, er også positivt, sa Asbjørn Gjengedal,

<http://www.firdatidend.no/nyhet.cfm?nyhetid=4984>

Vi støttar dette synet. Vi er glade for at også turlaget i sin uttale presiserer at her har utbyggjarane planlagt med ”snille” tal for utnytting av Sandalsfossen i høve til andre småkraftutbyggingar; ”*det er heilt tydleg at utbyggjarane ikkje ønskjer å tørrlegge Sandalsfossen*”.

Fylkesmannen derimot skriv at:

Ut i frå bileta i søknaden er det etter vår vurdering ganske vesentleg forskjell på 1 m³/s og 2,5 m³/s. Fylkesmannen vurderer at redusert vassføring i denne fossen er svært uheldig. Sandalsfossen har sitt opphav frå Myklebustbreen i Jostedalsbreen nasjonalpark. Frittrennande vatn er eit karaktertrekk og særmerke ved brenære område. Ved å bygge ut Sandalsfossen, som er eit dominante landskapselement, faktisk over stor avstand, går denne nære koplinga og forståinga av samanhengen mellom rennande vatn og bre tapt.

Etter vårt syn er det ein avgjerande forskjell på ein hyrde eller profet

- Ein som Gjengedal som ikkje nøyser seg med lettvinde svar, men går ut i den verkeleg verda som ein av folket. Ein som ser sjølv, føler kva det gjeld og kan seie: ”*minstevassføringa blir ikkje mindre enn det vi såg den dagen. Om sommaren vil fossen ta seg endå betre ut enn det vi opplevde*”
- og ein som som fylkesmiljøvernensjefen ikkje går ut av sitt lønnkammer. Ein som ”ut frå bileta” avgjer kva som er vesentleg og uvesentleg, kva som trengst for å skjøne dei djupe samanhengane. Ein som feller avgjerande dom utan tankar om trong for sjølsyn og kontakt med dei ”innfødde”.

Det er ikkje nok berre å vere oppteken av liljene på marka og fuglane under himmelen. Ein må og skjøne at folket i øydemarka treng to brød og fem fiskar.

Vi har stor tillit til at også NVE skjønar dette og gjev løyve til bygging av dei to omsøkte kraftprosjekta i tråd med innstillingane frå Gloppen kommunestyret og fylkesutvalet.

Oppsummering – allmenne interesser og berekraftig vasskraftutbygging

Breim Bygdeutviklingslag har ovanfor dokumentert vår innleiande påstand om at ”fylkesmannen si miljøvernnavdeling i uttalen ikkje har gjort faglege drøftingar som støttar ein så bastant konklusjon når det gjeld ”allmenne interesser”, i den vide tydinga ein må kunne forvente av eit forvaltningsorgan.”

Vi har prioritert den fagleg-vitskaplege dokumentasjonen, og tatt med så vidt lange sitat at ein ikkje heile tida skal måtte gå inn og ut av nettlenker, eller ha referanseverk tilgjengeleg. Det blir då sjølsagt ein lenger og meir stilistisk oppstykkja uttale frå vår side. Framgangsmåten er i alle fall eit uttrykk for at tema er svært viktig for framtida til bygdene, og at vi ynskjer fagleg orientert debatt.

Vi har m.a. som utgangspunkt **Fylkesplanen for Sogn og Fjordane for perioden 2005-2008** der målet er å lyfte fram **verdiskaping ved å nytte kultur-og naturgrunnlaget gjennom ei balansert utvikling mellom bruk og vern.** Vi ser no med glede i **pressemelding frå regjeringa 06.03.2009** at fylkesplanen er godkjent.

Vi ser og med glede at regjeringa i sine formuleringar deler det syn og dei prioriteringar vi har kome med i dette høringsnotatet om universell uforming og verdiskaping:

...Regjeringa understrekar at prinsippa om universell utforming skal leggjast til grunn i fylkesplanlegginga og i tiltaka i handlingsprogramma.

Regjeringa ser positivt på at Sogn og Fjordane lyfter fram verdiskaping der ein tek heile fylket i bruk ved å nytte kultur- og naturgrunnlaget på ein aktiv og berekraftig måte og med fokus på ei balansert utvikling mellom bruk og vern. Til ambisjonane om vidare utbygging av vasskrafta i fylket vil Regjeringa understreka at vasskrafta kan utnyttast på berekraftig vis i tråd med Retningslinene for små vasskraftverk, Samla plan for vassdrag, og Forskrift om rammer for vassforvaltning (Vassforskrifta).

<http://www.regjeringen.no/nn/dep/md/dokument/Lover-og-reglar/Kongelege-resolusjonar/2009/fylkesplan-for-sogn-og-fjordane-2005--20.html?id=548353>

Gloppen kommune og fylkesutvalet er uttalepartar som er demokratisk valde med eit overordna samfunnsansvar. Både dei og vi støttar ei utbygging av Timbra og eit utbygging av Sandalsfossen der utnyttinga av fossen frå utbyggjarane si side er planlagt redusert i høve til tilsvarande småkraftutbyggingar ut frå ynsket om å ta vare på den som eit landskapselement.

Utbygginga gjev fornybar rein energi i tråd med nasjonale mål, og auka inntekter til bygd, kommune og fylke. Særleg viktig i ei tid då offentlege tilskott til tradisjonelt jordbruk til vårt naturavhengige fylke har gått sterkt ned, og framtida er usikker i globaliseringas tidsalder (jfr ovanfor).

Breim Bygdeutviklingslag er samde med fylkesmannen si miljøvernavdeling og turlaget i at Utvikfjellet/Svartebotn-området har store natur-og kulturværdier frå dalbotn til høgfjell og bre, og er viktig for friluftslivet. Vi har i tillegg peika på at denne typen kulturlandskap – stølslandskapet – også er unikt i europeisk sammenheng og stekt truga ifylgje forskningsmiljø.

Vi har gjennom vår meir omfattande analyse av utviklinga vist at føresetnaden for å bevare desse verdiane er å ta vare på og styrke det lokalsamfunnet som har skapt og held ved like den infrastrukturen og det kulturlandskapet vi andre nyt godt av. Og at endringane i landbrukspolitikken siste åra gjer det meir nødvendig med andre inntektskjelder som vasskraft.

- Føre-var-prinsippet tilseier at ein unngår tilstandane i Geiranger og Nærøyfjorden der ”alle” i årevis har vore samde om verdsarvkvalitetane og ynskt ta vare på dei
- Medan det som faktisk skjer er at kulturlandskapet gror att og verneverdiane forvitrar *av di bruksnedlegginga og reduksjonen i dyretal er komen for langt*, og det er usikkert om utviklinga kan snuast uansett offentlege økonomiske ekstramidlar

Vi ser gjerne at NVE i sbd med synfaringane seinare i år tek seg tid til å gå heile vegen til fots inn i Svartbotnen, gjerne og opp på breen og rundt. Då vil det verte endå tydelegare at i denne større samanhengen blir den omsøkte utbygginga nede i støylsområdet skånsam og lite synleg i den store heiskapen. Men nødvendig for å setje dei grunneigarane som har opparbeidd dette natur- og kulurlandskapet i stand til å gjere det også i framtida, til fortsatt glede for oss andre "gratispassasjerane".

Med helsing for Breim Bygdeutviklingslag

Reiel Felde (leiar)

Litteraturliste i sitert rekkefølge:

Rønnow, Tarjei: *Kallet fra villmarken*. I: Kalland/Rønnow (red.): *Miljøkonflikter. Om bruk og vern av naturressurser*. Unipub, 2001.

Ueland, Torgny: *Forvaltning og skjøtsel av stølar*. Prosjektrapport, 1998.

Smedshaug, Christian Anton: *Kan jordbruket fø verden?* Universitetsforlaget, 2008.

Aaland, Jacob: *Gloppen-Breimn*. Kommunesoga 1838-1937. R. Søreides Prenteverk, 1938.

Råd, Kjell: *Støilar i Breim*. Solglimit trykkeri, 1997.

Flø, Bjørn Egil: *Bygdedyret og elgen – ei stiavhengig analyse av næringsutvikling i elgskogen*. I: Almås/Haugen/Rye/Villa (red.): *Den nye bygda*. Tapir, 2008.

Klausen, Arne Martin: *Kultur. Mønster og kaos*. Gyldendal, 1992.

Langhelle, Oluf: *Bærekraftig utvikling*. I Benjaminsen/Svarstad (red.) *Samfunnsperspektiver på miljø og utvikling*. Universitetsforlaget, 2. Utgave, 3. opplag, 2006.

Hessen, Dag O: *Natur Hva skal vi med den?* Gyldendal, 2008.

Reinton, Lars: *Sæterbruket i Noreg III*. Aschehough, 1961.

Vedlegg:

1. Utdrag frå: Ueland, Torgny: *Forvaltning og skjøtsel av stølar*. Prosjektrapport, 1998.
2. Prinsipielle syn (utforma 2007) på friluftsliv og universelt tilgjenge i støylsområda
3. SMIL-søknad Svartebotnen 2007 – do og bru (døme på lokalt engasjement).